Den underhållande moralisten

Hans Alfredson, möjligen den allvarligaste av våra glädjespridare, kommer i dag med en ny bok, "ett slags roman", kallad "En ond man" (Wahlström & Widstrand, cirkapris 100:—). Den recenseras här av Åke Janzon.

LÄS HEMMA NYTT NUMMER UTE NU
3 spännande kvinnor
ULLA ISAKSSON självporträtt
KAREN BLIXEN Afrikabrev
EDITH SÖDERGRAN besök i hennes förbjudna hem!
NYA HÖSTBÖCKER
Samtal med PO ENQUIST: Framtiden är återkänd/ MARLENE DIETRICHS memoarer/ APOLLINAIRE/ Novell av TULLE OLSEN/ ALLAN FAGERSTRÖM: En rik tig klassiker

Dagens bok

DET SITTER en ful gubbe på omslaget till *Hans Alfredsons En ond man*. Han har gul svinborst på huvudet, tjurnacke och ingen hals men stärkkrage. Författaren har ritat honom själv, jag antar att bilden skall föreställa fabrikören Höglund, en skånsk potentat som mer eller mindre agerar buse i periferin till alla kapitlen i boken.

"Ett slags roman" kallar Hans Alfredson sin bok, men det är knappast fullt adekvat. Möjligen är den en novellroman, men de fem eller sex berättelserna har knappast den enhetlighet som rättfärdigar ens den beteckningen.

NÄVÄL, genrebestämningen är inte särskilt viktig när boken ändå är så vital och omväxlande. Den första berättelsen börjar som ett käseri om ett möte mellan författaren och en bortglömd skolkamrat men blir någonting helt annat som endast nödtorftigt ankrytter till begynnelsen.

Bättre sammanhållen är skildringen av journalisten Erik Jowes sammanträffande med fabrikören Höglund — i sammanhang med de övriga berättelserna har denna dråpliga skröna möjligen felet att fabrikören i all sin busaktighet trots allt ter sig en smula storslagen. Här är det i varje fall inte fråga om en analys av ondska utan snarare om en ståtlig anekdot i Piratens efterföljelse.

TYNGRE VÄGER den berättelse som ett åtminstone skenbart efterblivet sockenbarn får berätta om sin syster Veras uppstigande till högborgerlighet och om hans egen uppgörelse med den hänsynslöse fabrikören. Den imponerar mest i början där den nästan för tanken till ett mästerligt kapitel i William Faulkners "The Sound and the Fury". Men Hans Alfredson håller inte fast vid utgångspunkten — så småningom blir den stackars gossen nästan en bisak och medveten som författaren själv.

Detta är ändå sockenhistoria av hög klass med inblickar i statarliv, bondenöd och kommunalpampsförtryck för något mer än ett halvsekel sedan. Rikspolisnet närmar sig författaren i den åtminstone föregivet autentiska historien om skolläraren Werner Strömgren, som blir en studie i framväxten av ett äkta fascistiskt sinnelag. Till hans lärjungar hör naturligtvis den sedermera ekonomiskt framgångsrike fabrikören Höglund. Berättelsen faller litet ur stilen genom sin dokumentariska prägel, men om den nu inte är sann har den ändå en fruktansvärd prägel av sannolikhet.

NÄRMAST vår egen tid i knarkproblemens skugga kommer berättelsen om den åldrade Vera och hennes förlorade son Ronny — slutet är perfekt i sin obarmhärtiga dramatik.

När Hans Alfredson är färdig med sin exempelsamling ur sin hembygds lärorika krönika och större delen av vårt sekels i skenbara idyller inspunna tragedier ställer han upp som "husbehovsfilosof" i ett resonerande kapitel, där han diskuterar om människan a priori är ond eller god.

SÅ VITT JAG kan se, löser han inte slutgiltigt frågan, men hans sätt att ställa den är värd respekt, och hans sätt att belysa den genom att berätta om livets onåd och människors elände är lika aktningsvärd som underhållande.

Åke Janzon

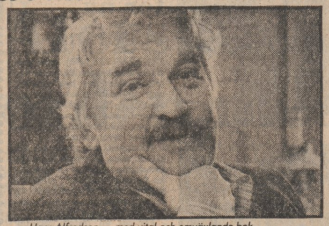

Hans Alfredson — med vital och omväxlande bok.

Foto: INGVAR KARMHED

Försöka nå fram

Dagens bok

Med "Äppelblom och ruiner", en inlevelsefull skildring av ett försök att nå fram till en mentalt annorlunda individ, romandebuterar i dag filmregissören Marianne Ahrne (Norstedts, c:a 110:—). Sjuk, mycket sjuk, är den svenska bokmarknaden om romanen inte upptäcks i höstbokfloden, slår Ingmar Björkstén fast.

VÅR BENÄGENHET att med etiketten "onormal" klassificera och samtidigt avfärda medmänniskor som inte tänker och beter sig som vi, som majoriteten av oss, är lika väl utvecklad som snabb, förhastad och förkastlig. Vanligt skrämmer. Judendom och kristendom såg den vansinnige som besatt av Djävulen. Rådslan för dåren — en arvsynd?

Att hos Foucault läsa om vansinnets historia bekräftar både att vi står stumma inför detta vansinnes orsaker och handfallna inför dess yttringar. Modern terapi och farmakologi är visserligen ondligt mera humana än medeltidens ormgropar som försök att göra något åt eländet. Men vansinnet direkt inpå livet kommer de inte.

DETTA UTESLUTER dock inte en uppsättning teorier med vilka modern psykoterapi försöker finna sprickor i den mur som exempelvis psykosen omger sig med. Men eftersom fantasi och inlevelseförmåga inte är påfallande generöst tillmätta egenskaper hos flortalet av oss, och det inte ens hos dem som har gjort till sitt yrke att behandla dessa "onormala", är det klent bestält med de befäst tycktigt genomförda rehabiliteringsförsöken. Terapi och tabletter klarar de med våra normalitetskriterier mätta lindrigare fallen av psykisk störning till ett liv som inte stör oss. De behöver inte stängas inne, de fungerar.

Samtidigt som vansinnet skrämmer fascinerar det. Världslitteraturen saknar inte exempel på den fascination som vansinnet kan utöva. Utrymmet för pjäser, filmer och romaner där den mentalt annorlunda ställs i centrum och vårt, d.v.s. samhällets sätt att reagera på och agera inför honom/henne kritiskt kalfattras tycks dessutom ha ökat under senare år. Det är ett gott tecken. Vilken annan väg till vansinnets upphov kan man välja för att förstå och lära

Marianne Ahrne — inlevelserikt och varmt in i ett annorlunda psyke.

Foto: Ingvar Karmhed.

MED SIN debutroman *Äppelblom och ruiner*, som kommer ut i dag, ansluter sig alltså *Marianne Ahrne* till en f.n. flitigt odlad genre. Samtidigt tillför hon den ett verk lika inlevelserikt som litterärt imponerande. Man strecksläser de 358 sidorna med eftertanke. Det är en utomordentligt meningsfullt använd tid. Sjuk, mycket sjuk, är den svenska bokmarknaden, om inte "Äppelblom och ruiner" uppträcks i höstbokfloden. Trots att Månadens Bok inte har gjort det.

MARIANNE AHRNE är en av våra få självständigt profilerade filmregissörer. Men hon arbetar inte bara i bild, hon arbetar också i ord; hon svarar också för en vägande insats i sina filmers manuskript. Under förstudierna för ett filmmanus kommer hon till Långbro sjukhus i Stockholm. Hon skall auskultera under en kortare tid som mentalvårdare.

Här möter hon Rune. Etikettered schizofrén vårdas han för en psykos som gör honom övertygad om att han är en inkarnation av Farao och solguden Ra. En röst har sagt honom att en kvinna skall komma och välja ut just honom. Ingen annan. Slumpen vill att Rune står ensam i korridoren när Marianne Ahrne infinner sig för sin tjänstgöring. Hon går fram och hälsar, hennes hälsning bekräftar vad rösten har sagt honom om hans utvaldhet. En kontakt uppstår.

Hon skriver fram sin hand, den når in genom en spricka i hans mur, ett samförstånd etableras och varar i fem år. Marianne Ahrne gör som lekman vad vårdpapperstena månadsavlönade sakkunniga så sällan förmår, hon saisar sin medmänsklighet på att försöka föra Rune ut ur de tvångsföreställningar som har isolerat honom så effektivt i honom själv att samhället bara kan handskas med honom på en institution som i hans fall Långbro.

I HANS LÄKARE Irène Matthis, som i sin bok "Orden som fängslar oss" också kommer att skildra denne Rune, har Marianne Ahrne ett sympatiskt inställt stöd. Men i de dagliga kontakterna med Rune är det bara sig själv hon kan lita till: den egna, väl utvecklade inlevelseförmågan och upprikiga viljan att komma hans specifika psyke till undsättning. Först efter några år ser hon en roman i deras förhållande och skriver med hans medgivande om vad allt som rymts i meningen "Det måste betyda att också hans sjuk någonstans var orörd och frisk, att det fanns blommande äppelträd bland hans kungarikes tunga slottsruiner."

VAD SOM GÖR "Äppelblom och ruiner" så litterärt märklig är inte bara den absolut osentimentala klarsynen och tonen. Marianne Ahrnes förmåga att behandla språket som en förtätad väv av substans och genomskinlighet, utan också symbiosen mellan Runes identitet och hennes egen. Ur en fragmentarisk identifikation från hennes sida växer hennes förståelse: insikt genom igenkännande och inlevelse. Romanen blir inte bara Runes memoar utan också Marianne Ahrnes. På ett plan är "Äppelblom och ruiner" en "bekännelseroman" som gör konst av det kommersiella i beteckningen. Den sluter inte upp kring det billigt publika i denna genre, den förmedlar analyserad erfarenhet. Romanen tittar inte genom nyckelhål, den blottlägger två själar oss läsare till stor förlust. Än större än när mitt därhän.

GENOM ATT gå utanför sig själv når Marianne Ahrne in i och djupt ner också i sig själv. Hon förvandlar sitt berättande "jag" till en nyckel som öppnar låsa även hos läsarna. Hennes självutlämnande är inte egocentriskt och närsynt, det är ställföreträdande och vidsynt på det djuppsykologiska plan där orden måste tas på allvar som litteratur. Det självanalyserande förlorar sig inte i det blint introspektiva, genom Runes historia återupplever Marianne Ahrne sin egen; associationerna är osökta och relevanta. Det gör "Äppelblom och ruiner" till en rik, fasetterad roman, tät och ömsint i stämningar och iakttagelser, kärleksfull, varm och öppen om det svåraste av allt i livet, att försöka nå fram.

Ingmar Björkstén

Längesen förbi?

Dagens bok

I dag utkommer fortsättningen, som inte lär bli avslutningen, av Lars Widdings nya romanserie under titeln "Längesen förbi" (Norstedts, c:a 110:—). Ingrid Schöier anmäler.

Några av de för sina banktilldragodohavanden mest utsatta i det här landet har visat sig även rättskaffens ha tjänat detta samma land under ofärdsåren på 40-talet — men mannen på gatan och mannen i ledet, vanligt folk såväl som den stinnförnämne borgaren och det stöveiberusade befälet, hur reagerade de? Det finns fortfarande dåligt med vittnesbörd om detta; Jolos bedrevkaspeerie är nästan unik som dokument från den brutala tid, varifrån trots allt vårt samhälles demokratiseringsprocess kan räkna sitt ursprung — långt säkrare än från aldrig så många väiartade folkrörelser.

Men det finns ett undantag — *Lars Widdings* romanserie från Umeå. Förra årets volym svarade för ett lovande uppspel — i Längesen förbi är det krigsvinsterna och beredskapsanda och frivilligkår, och Widding avläser initierat det sociala och politiska läget i sitt "någonannanstans i Sverige", där fäderneslandet lutar så betänkligt åt öster, att pesten från söder om söder om landavägen fann en särdeles grogrund. "Längesen förbi", slutorden i Ulla Billquists refräng, är en titel som väcker nostalgiska känslor men också en liten frossa. Är det säkert, att inte det där spöket dyker upp på nytt, brunt eller inte, med sina rasfloskler och sitt främlingshat?

Jag har lätit mig förtäljas — jag är ju inte lokalt vittnesgill — och har med icke ringa förskräckelse fått acceptera, att här tummös inte på verkligheten: det är inte fråga om något lättsinnigt hanterande av historiska sanningar, utan så här var det.

Om människornas egen verklighetsförfalskning råder det emot föga tvivel; transformationen till nordsvenskt lokalplan av de medeleuropeiska myterna och deras mest vulgära manifestationer tecknas mästerligt. Krönikans protagonister ur alla läger samsas vid järnvägsstationen för att begå de Finlandsfärd-ens vilsegångna. Journalisten Harry Fronder och stadsfiskalens svårt agade, ohängde men för sin nazianfaktelse av modern antligen accepterade Ville befinner sig bland idealisterna — om än av vitt skilda skäl — de som, uselt utrustade och blåögt oerfarna, fortare än kvickt fick lära vad deras frid tillhörde.

Hemmafronten står pall, ehuru de sociala mönstren något rubbas — pigor står smart inte till buds, hofkonditoriet *dekliner*, stadsfiskalens nu fränskilda hustru går i bolag med f. pigan Ida Kristina i Firma Festmåltider i Hemmen och hamnar i prekära situationer. Valter Lewin återvänder som gymnastiklärare, och hemstaden utmärker sig än en gång i den simplare judeförföljelsetaktiken.

Tiderna förändras, om än aldrig så litet — men borgerliga masker och kulisser kämpar in i det sista. Fronder kommer tillbaka men vägrar hjältemiddagens skäl, om den inte också får omfatta Norge och Danmark. Och sakta vaknar de mest Hitlerhängivna — porträttet bredvid kungens (!) plockas bort.

Och Ville — vart tog han vägen? I god följetongstil slutar boken med en frågetecken, Ville, saknad i Finland men möjligen siktad vid Tegelbacken? Som berättartrick är det emellertid onödigt — Widding har redan bäddat skickligt för fortsatt intresse. Hans roman ger utomordentlig underhållning med allvarlig botten, svidande ironi och munter humor i perfekt avvägning. Det hela är infernaliskt bra — eller rättare sagt infernaliskt och bra.

Men varför kallar han Rådhusesplanaden för Järnvägsallén?

Ingrid Schöier

KONSTNÄRSNÄMNDEN
utlyser till ansökan
BIDRAG TILL KONSTNÄRER

Riksdagen har för budgetåret 1980/81 anvisat särskilda medel för bidrag til konstnärer.

Konstnärsnämnden utdelar bidrag till konstnärligt verksamma inom områdena bild och form, ton samt scen och film.

Bidrag kan utgå dels i form av **konstnärsbidrag**, dels i form av **projektbidrag.**

Konstnärsbidrag kan utgå för att ge aktiv konstnär en sådan ekonomisk trygghet under viss tid att han eller hon kan ägna sig åt konstnärlig yrkesutövning utan avbrott eller åt experiment och nydanande inom konstnärlig verksamhet.

Konstnärsbidrag kan utgå för att ge konstnär skydd av pensionskaraktär.

Konstnärsbidrag kan utgå till efterlevande till konstnär.

Projektbidrag kan utgå till målinriktat konstnärligt utvecklingsarbete av mer kostnadskrävande natur.

Ansökan ställes till **Konstnärsnämnden, Kungsgatan 34, 5 tr, 111 35 Stockholm** och skall vara nämnden tillhanda senast **onsdagen den 1 oktober 1980 kl 17.00. OBS DATUM.**

Ansökan görs på **särskild blankett**, som kan rekvireras från nämndens kansli eller genom respektive konstnärsorganisation.

Blanketten innehåller närmare upplysningar rörande bidragen.

Ytterligare upplysningar kan erhållas genom nämndens kansli, tel. 08/11 96 34 och 11 96 54.

Telefontid kl 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.00.

KONSTNÄRSNÄMNDEN

under strecket

PRIMATPRAT OCH ANDRA APKONSTER

Debatten om huruvida apor kan lära sig att prata eller åtminstone att meddela sig med omvärlden genom abstrakta, godtyckliga symboler har på sistone delat den lärda världen i två antagonistiska hälfter. Det är mycket som sägs stå på spel i debatten: bl. a. frågan om människans särställning i förhållande till resten av skapelsen.

Av SVANTE FOLIN

VÅRT FÖRHÅLLANDE till aporna har alltid varit infekterat. De ludna kusinerna från djungeln betraktas inte bara som ohjälpligt efterblivna och förkomna utan också som obscent tilvilliga spegelbilder.

Framställningar av människans evolution inleds rituellt med det lugnande beskedet att vi inte härstammar från någon nu levande apa — uppenbart hänsidea svagsinthet — varefter meddelas eller antyds att vi alls inte härstammar från någon apa, utan från en för apor och människor gemensam föga aplik anfader. Detta ängsliga tassande tyder på att mången ännu är oförsonad med tanken på ett så nesligt ursprung.

Den brutala sanningen är att människa och schimpans är s. k. syskonarter, närmare besläktade än t. ex. hund och räv, eller får och get. Vid hybridiseringsförsök med schimpans- respektive människo-DNA visade King och Wilson (1975) att arterna till 98,9 % är genetiskt identiska och att avvikelserna i proteinstruktur är ännu mindre — 0,7 %. Eftersom Pan & Homo enligt en vanlig uppfattning antas ha vandrat skilda stigar i ca 14 miljoner år — och inte ens i misantropens ögon kan påstås vara till förblandelse lika — är detta resultat något förbryllande.

Den sannolika förklaringen är att människan har genomgått ett antal mutationer i regulatorgener som dirigerar tidpunkt och hastighet för andra proteintillverkande genens operationer under fosterutvecklingen. Även blygsamma förändringar av utvecklingsschemat kan resultera i radikalt förändrad kroppsform. Det är väl bekant att människan mer liknar det högpannade, kortkäkade, finlemmade och hårlösa apfostret än vuxna apor. I anatomisk mening är vi inte över- utan underutvecklade apor. Annorlunda uttryckt: människan är ett retarderat apfoster, som uppnått könsmognad och vuxen kapacitet.

DEN NYA ap-processen gäller om apan kan förmås tala eller inte. Den som vill fördjupa sig i de olika partsinlagorna för och emot kan med fördel konsultera "Speaking of Apes: A critical anthology ..." red. T.A. Sebeok och J. Umiker-Sebeok. (Plenum 37:50 dollar).

Debatten om apornas språkliga färdigheter har avancerat långt ovan "tro-det-om-du-vill-stadiet" och förs nu i akademiska kretsar med den teologiska furia, som mer förandligade epoker ägnade filioque-doktrinen och andra ontologiska ödesfrågor. En världsomstörtande princip står på spel. Det ortodoxa lägret försvarar med alla medel positionen att språkförmåga är vår arts uteslutande privilegium — i en sekulariserad tid det sista bålverk som omgärdar dogmen om människans absoluta särställning i skapelsen. De kätterska angriparna, som kämpar under den evolutionära kontinuitetens baner, hävdar att de — å sina skyddslingar apornas vägnar — redan har intagit denna förmodat ointagliga bastion.

Misslyckade försök att kommunicera med människoapor har företagits ett antal gånger under 1900-talet. Det mest ambitiösa ägde rum under 50-talet, då två psykologer, makarna Hayes, adopterade schimpansflickan Viky. Under sex år strävade de kärleksfullt och oförtröttligt med styvdotterns språkträning. Resultatet var definitivt nedslående — fyra starkt accentuerade pidgin-glosor: momma, poppa, cup och up.

Frånsett sin språkliga oförmåga var Viky långt ifrån efterblivен. Hon klarade komplicerade inlärningsuppgifter och var kapabel till elementär begreppsbildning. Hon identifierade sig själv som människa och placerade sitt foto ovanpå Eleanor Roosevelts i människohögen — porträttet av den härige fadern sorterades däremot lika konsekvent som obarmhärtigt in bland spindlar, råttor och elefanter. När Viky kom i puberteten blev den tidigare ytterst kelsjuka apflickan ytterst reserverad mot sin människe styrfar. Schimpanshannar betraktade hon som motbjudande apkräk, under det att hon drågiade av uppbetoning när hon bländrade bland utvikningspojkarna i Playgirl.

Det var filmupptagningar av Vikys marterade konversationsförsök, som satte behaviioristerna Allen och Beatrice Gardner på rätt spår. De märkte att apan var fullt begriplig om de stängde av ljudet och i stället koncentrerade sig på hennes gester och mimik. Människoapornas ljudorgan är anatomiskt olämpade för den typ av vokalisering som karakteriserar vårt tal, fixeringen vid idén att apor skulle bibringas talets gåva i rent bokstavlig mening, hade lett in hela forskningen i en återvändsgränd.

GARDNERS startade ett nytt kapitel genom att lära den ettåriga schimpanshonan Washoe ASL, dvs. det teckenspråk (American sign language) som begagnas av USA:s döva. ASL består av ca 5 000 gester, formade med händer och fingrar i relation till olika kroppsdelar — tecknen uttrycker hela ord och idéer, inte bokstäver.

Washoe fattade snabbt och efter 3 1/2 år behärskade hon aktivt 132 tecken. Schimpansens Helen Keller kunde inte bara sätta ihop enklare meningar av typen "Ge Washoe banan", utan använde även språket kreativt, t. ex. genom att svära. Hon kallade en irriterande macaque för "skit-apa". Hon talade för sig själv i ett slags gestikulerad inre monolog, under vistelse i en förbjuden del av Gardners trädgård gestikulerade hon ivrigt "tyst" till sig själv..

WASHOE ÄR inget unikt apsnille, sedan hon brött igenom språkvallen har två dussin schimpanser och några gorillor följt i hennes spår. Alla talar inte ASL utan har utrustats med flera varianter av symboliska koder. D. Premack, vid University of California, har lärt schimpansen Sahra att meddela sig genom plastsymboler, som fästs på magnettavla. Symbolerna är godtyckliga och abstrakta — ett äpple betecknas t. ex. av en blå triangel, en annan plastfigur indikerar negation osv. Sahra behärskar mer än 100 tecken, som hon kombinerar på ett meningsfullt och flexibelt sätt.

I Yerkes primatcentrum kommunicerar schimpansen Lana m. fl. via ett slags datorer på datasch impanadialekten "yerkish", som består av lexigram komponerade av 9 geometriska figurer och 7 färger. Den kombinerade datorn och serviceautomaten kan tillfredsställa även så o-apliga behov som nattliga filmföreställningar under förutsättning att den nöjesstyrna apan slår in rätt symbolkod på ett tangentbord.

Hur nära är vi egentligen släkt?

De mest extravaganta påståenden om apprestationer kommer från Francine Patterson (Stanford), som tränar gorillahonan Koko sedan 1972. Koko har skapat metaforer som vit tiger (sebra), ögonhatt (mask), falsk mun (nässa) och skrivit modernistisk poesi t. ex. "Flower pink, fruit stink / fruit pink stink." Gorillan tillfros också metafysiska insikter — på frågan vad som händer när man dör signalerade hon: "Comfortable hole, bye".

Strömmen av oväntade rön rörande aporna färdigheter uppfattas i vissa kretsar som ett hot mot människans pretentioner på mentalt monopol. De läraktiga schimpanserna har försatt Homo s. i en identitetskris. En sådan statusförskärning accepteras inte godvilligt! Lingvister och skeptiska psykologer mottog från början rapporterna om aporna symbolkompetens med massiv misstro.

KRITIKEN sönderfaller i två huvudgrupper — den första är principiell och går i korthet ut på att aporna inte alls är språkkompetenta enligt de kriterier som definierar mänsklig språkfärdighet, den andra gruppen inriktar sin eld mot experimentens upplägning och vetenskapliga integritet. Apforskarna beskylls för att vara sekteristiska fanatiker, som använder osofistikerade experimentmodeller och dessutom medvetet eller omedvetet förfalskar sina resultat.

En svidande vidräkning av det senare slaget kommer från Herbert Terrace i "Nim: A Chimpanzee Who Learned Sign-language", (Knoppf, 15 dollar). Terrace, en lärjunge till Skinner, är professor i psykologi vid University of Columbia där han tidigare ägnat 12 år åt inlärningsexperiment med duvor. 1974 till 1977 arbetade han assisterad av ett 60-tal hjälplärare med schimpansen Nim Chimpsky, uppkallad efter den lingvistiske ayatollahn Noam Chomsky.

Helt desillusionerad blev han när själva experimentet kollapsat efter fyra mödosamma år. Genom att nagelfara 40 timmars videotape, som tagits under experimentets gång har han konstaterat att lärarna genomgående, men omedvetet, signalerat sina önskningar och förväntningar till eleven. Nim initierade sällan några signaler — 90 % av signalhandlingarna var direkta reaktioner på lärarnas signaler, hälften var dessutom rena efteråpningar av det tecken läraren just gjort. Flertalet av Nims fraser var slumpmässiga teckenkombinationer, ofta innehållande tecknen "jag", "krama" och "Nim" som passade i nästan alla situationer. Meningarnas längd ökade inte, trots att vokabulären så småningom vidgades till 125 och förblev meningslängden i snitt 1,5 ord.

TERRACES SLUTSATS är att apor har ett väl utvecklat minne, som gör det möjligt för dem att behärska hundratals symboler, men att de saknar all uppfattning om konversationsregler (dvs. att alternera mellan att lyssna och tala), semantik och grammatik. Nim lärde sig aldrig skillnaden mellan "Nim äter druvan" och "Druvan äter Nim". Schimpansernas förmåga att fånga ihop ett antal symboler i rätt ordning är, enligt Terrace, inte märkvärdigare än att en duva kan tränas picka i en viss följd på 4 olikfärgade tangenter, för att komma i åtnjutande av ett korn.

Från lingvistisk synpunkt är den svgörande frågan: Fogar aporna ihop sina symboler på ett sätt som tyder på rudimentär grammatikalisk insikt eller ej? Statistisk analys av flera tusen nedtecknade Nim-meningar visar att de inte är helt slumpmässigt sammansatta, åtminstone verb plus subjekt eller objekt — dominerar.

Trots detta anser sig Terrace nödsakad konstatera att "Nims meningar saknar syntaktisk struktur". På frågan kan en apa konstruera en mening? — blir svaret alltså nej.

Medgivandet måste ha varit bittert för en behaviorist eftersom det spelar ärkefienden Noam Chomsky och den psykolingvistiska mafian i händerna. En ideologisk avgrund skiljer psykolingvistiken, som anser att språket är en unik funktion av den mänskliga hjärnbarkens specifika struktur, från behaviorismen som menar att språk är ett inlärt beteende bland andra (Skinners "verbal behavior), och mycket väl kan tänka sig ett språkligt kontinuum mellan apa och människa. Ytterst är det frågan om människans särställning och i vilken utsträckning den är genetiskt betingad som skiljer de båda åskådningarna.

FÖR DEN utomstående har debatten en olustig religiös- filosofisk grundton som verkar avgjort för-darwinistisk. Käbblet om huruvida apor kan göra människan rangen stigodning som det unika språkdjuret är i evolutionära termer en absurditet. För 15 år sedan skulle idén om omsesidig kommunikation mellan människa och något annat djur ha avfärdats som science fiction. I dag är det obestridligt att schimpansen faktiskt har förmågan att i viss utsträckning kommunicera med hjälp av godtyckliga och abstrakta symboler — en möjlighet som tidigare förnekats av ledande filosofer, psykologer och biologer.

SvD 80-09-01